

MARGITAY TIHAMÉR

Az érvelés mestersége

MARGITAY TIHAMÉR

Az érvelés mestersége

Érvelések elemzése,
értékelése és kritikája

TYPOTEX

Budapest, 2007

A könyv első kiadása az OTKA (T037504), az MTA-BME Tudományfilozófiai és Tudománytörténeti Kutatócsoportja, valamint az illetékes kuratórium döntése alapján az

támogatásával a Felsőoktatási Pályázatok Irodája által lebonyolított Tankönyvtámogatási Program keretében jelent meg.

Második, javított és bővített kiadás

© Margitay Tihamér, Typotex, 2007

Lektorálta Fehér Márta, Zemplén Gábor és Zentai István
A szöveget gondozta Bánki Dezső
A példatárat összeállította Zentai István

ISBN 978-963-9664-37-1
Témakör: *retorika, logika*

---

*Fehér Mártának,
aki egyszer futólag azt mondta,
talán érdemes lenne ezzel a témával
foglalkoznod, és
Fazekas Kittinek,
aki elviselte, hogy foglalkoztam vele*

Köszönetnyilvánítás

Hálával tartozom diákjaimnak – a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem hallgatóinak, a Láthatatlan Kollégium, a Matthias Corvinus Collegium, az Erasmus Kollégium, a BKÁE Rajk és EVK Szakkollégiumai tagjainak, valamint a PPKE bölcsészhallgatóinak –, akik saját érveléseikkel és nem szűnő kérdéseikkel járultak hozzá az itt előadott gondolatok tisztázásához.

Köszönettel tartozom a Horváth & Partner Kft. vezetőinek és munkatársainak, hogy lehetővé tették számomra, lássam, mindez hogyan működik az üzleti gyakorlatban.

A könyv írásának különböző szakaszaiban támogatott a Soros Alapítvány, a Széchenyi Ösztöndíj Bizottság és az OTKA.

Köszönettel tartozom Fehér Mártának, Gervain Juditnak, Janky Bélának, Zemplén Gábornak és Zentai Istvánnak a kézirat, illetve annak egyes részletei gondos és szakszerű átolvasásáért, értékes kritikai megjegyzéseikért és javaslataikért, amelyek jelentősen javítottak a szövegen.

Köszönöm Fehér Mártának, Szabó Imrének, Tanács Jánosnak és Zentai Istvánnak a biztatást és a türelmet.

Tartalomjegyzék

■ ELSŐ FEJEZET	Bevezetés	15
1.1.	A könyv célja, használata	15
1.2.	Elméleti keretek: pragmatika és logika	17

Első rész

Pragmatikai és logikai alapok

■ MÁSODIK FEJEZET	A vita	23
2.1.	A vita: megközelítési módok	23
2.2.	A vita típusa	24
2.2.1.	A vita jellegének tisztázása	27
2.3.	A vita mint a konfliktusmegoldás eszköze	28
2.4.	Vita és érvelés	29
2.5.	Feladatok	31
■ HARMADIK FEJEZET	A vita mint dialógus	33
3.1.	Beszédaktusok	33
3.1.1.	Érvelési beszédaktusok	36
3.1.2.	Beszédaktus – implicit utalások, következtetések, előfeltevések	38
3.1.3.	Visszaélések a performatív kifejezésekkel	40
3.1.4.	A beszédaktusok sikerességének ellenőrzése	42
3.2.	A racionális vita általános szabályai	43
3.2.1.	Szabályok – implicit utalások és következtetések	46
3.3.	A racionális vita speciális szabályai	47
3.3.1.	Konfrontációs szabályok	48
3.3.2.	Argumentációs szabályok	50
3.3.3.	Dramaturgiai szabályok	55
3.4.	A látszatvita	59
3.4.1.	Hogyan ismerhető föl, ha a feltételek nem teljesülnek?	60
3.5.	Feladatok	62
■ NEGYEDIK FEJEZET	Érvelések szerkezete és rekonstrukciója	65
4.1.	Érvelés, következtetés	65
4.2.	Mondatok és állítások	66
4.3.	Premisszák és konklúziók	67
4.4.	Mellékes megjegyzések	70
4.5.	Hiányos következtetések	71
4.6.	Összetett érvelések, érvelési térképek	74
4.7.	Ahol nincsenek érvelések	79
4.8.	Rekonstrukció és értelmezés – a jóindulat elve	82

4.9	Érvelések logikai rekonstrukciója	82
4.9.1.	A konklúzió elhelyezése	83
4.10	Érvelések elemzésének szempontjai	84
4.11	Feladatok	86
■	ÖTÖDIK FEJEZET Logikai alapfogalmak	91
5.1	Érvelések értékelése, „jósága“	91
5.2	Deduktív és induktív érvelések	93
5.3	Forma – tartalom	95
5.4	Érvényesség	98
5.5	Igazság, érvényesség, helyállóság	99
5.6	Induktív erő, plauzibilitás	102
5.7	Deduktív – induktív	107
5.7.1	Deduktív és induktív érvelések azonosítása	109
5.8	Érvelések értékelésének eszközei	111
5.8.1	Eljárási garanciák, logikai kritériumok	111
5.8.2	Az érvelési tevékenység minősítésének módszere	112
5.8.3	A deduktív érvelések minősítésének módszerei	112
5.8.4	Az induktív érvelések minősítésének módszerei	113
5.8.5	Érvelési hibák	116

Második rész

Formális logika

■	HATODIK FEJEZET A kijelentéslogika alapfogalmai	129
6.1	A kijelentéslogika eszköztára – áttekintés	129
6.2.	Formalizáció	132
6.3.	Negáció	133
6.4.	Konjunkció	136
6.5.	Alternáció	139
6.6.	Kondicionális	144
6.6.1	A kondicionális természetes nyelvi változatai	150
6.7	Bikondicionális	152
6.8	Elnevezések és jelölések	153
6.9	Összetett állítások, amelyek nem igazságfüggvények	154
6.10	Állítások formalizálása	155
6.11	Összetett állítások igazságértékének kiszámítása	160
6.12	Állítássémák lehetséges igazságértékeinek meghatározása	162
6.13	Analitikus táblázatok	165
6.14	Speciális sémák: logikai igazság és logikai ellentmondás	170
6.15	Formulák összehasonlítása, logikai ekvivalencia	172
6.16	Ekvivalens állítássémák	175
6.17.	Feladatok	178
■	HETEDIK FEJEZET Következtetések a kijelentéslogikában	183
7.1	A következtetések ellenőrzése igazságtáblázatok segítségével	183
7.2	A következtetések ellenőrzése analitikus táblázatok segítségével	187

7.3	Konzisztencia, logikai következmény, ekvivalencia	191
7.4	Néhány fontos következtetési forma és alkalmazásai	194
7.4.1	Diszjunktív szillogizmus	195
7.4.2	Hipotetikus szillogizmus	198
7.4.3	Modus ponens, modus tollens és a kapcsolódó hibák	201
7.4.4	Konstruktív és destruktív dilemma	204
7.5	Alapvető következtetési sémák	209
7.6	Természetes levezetés	211
7.6.1	Feltételes és indirekt bizonyítás	220
7.6.2	Természetes levezetés és érvelés	227
7.7	Feladatok	228
■	NYOLCADIK FEJEZET A predikátumlogika alapjai	235
8.1	A predikátumlogika eszköztára - áttekintés	236
8.2	Individuumok és jellemzőik	238
8.2.1	Individuumok és megnevezésük	240
8.2.2	Tulajdonságok és predikátumok	243
8.2.3	Individuumváltozók és nyitott mondatok	244
8.2.4	A predikátum terjedelme	247
8.2.5	Összetett szinguláris állítások	250
8.3	Egzisztenciális és univerzális kvantorok	251
8.4	Kategorikus állítások	259
8.4.1	Állítások ábrázolása Venn-diagramon	269
8.4.2	Az univerzális állítások egzisztenciális tartalma	273
8.4.3	Univerzális állítás és általánosítás	275
8.4.4	Az univerzális állítás alátámasztása és megbízhatósága	276
8.4.5	Összetett kategorikus állítások	278
8.5	Relációk	282
8.5.1	Többargumentumú predikátumok	282
8.5.2	Kvantifikáció	285
8.6	Állítások formalizálása: összefoglalás	293
8.6.1	Szinguláris állítások formalizálása	293
8.6.2	Kvantoros állítások formalizálása	294
8.6.3	Egyéb kérdések	296
8.7	Feladatok	298
■	KILENCEDIK FEJEZET Következtetések a predikátumlogikában	303
9.1	Néhány fontos következtetési séma	303
9.1.1	Kategorikus állítások közvetlen következményei	303
9.1.2	Kategorikus szillogizmusok	304
9.2	Következtetések ellenőrzése Venn-diagrammal	312
9.2.1	Kategorikus szillogizmusok ellenőrzése Venn-diagramokkal	312
9.2.2	Egyéb következtetések vizsgálata Venn-diagramon	319
9.3	Természetes levezetés	326
9.3.1	Kvantoros levezetési szabályok	326
9.3.2	Levezetések	335
9.4	Következtetések érvénytelensége: ellenpéldák	342
9.5	Feladatok	349

Informális logika

■ TIZEDIK FEJEZET	Nyelv	359
10.1	Kognitív és emotív jelentés	359
10.1.1	Véleménykülönbség és viszonyulásbeli különbség	363
10.1.2	Átminősítés és a beállítás megváltoztatása	365
10.1.3	A vita nyelve és a vita eredményessége	367
10.2	Kétértelműség és homályosság	368
10.2.1	A kétértelműség-hiba	369
10.2.2	A szavakon való vitatkozás	371
10.2.3	A homályos kifejezés hiba	372
10.2.4	Demagógia	372
10.2.5	Csúszdaérvelés	376
10.3	Definíciók	381
10.3.1	A definíciók fajtái	383
10.3.2	A lényegmeghatározás	389
10.3.3	A túl sokat állító definíció	391
10.4	A nyelvhasználat az érvelésekben	393
10.5	Feladatok	394
■ TIZENEGYEDIK FEJEZET	Adatok, induktív általánosítás, statisztikák	399
11.1	Az adatok előállítása	399
11.2	Induktív általánosítás	404
11.3	A minta reprezentativitása és az induktív általánosítás hibái	410
11.3.1	A minta elfogultsága	417
11.3.2	Anekdotikus adatokra épülő általánosítások	420
11.4	A statisztikai adatok egyéb hibái	422
11.4.1	Az értelmetlen adatok hibája	422
11.4.2	A hozzáférhetetlen adatok hibája	425
11.5	Statisztikus következtetések és hibáik	428
11.5.1	Hibás statisztikai következtetések: Az adatok szórása és az átlag	429
11.5.2	Hibás statisztikai következtetések: mértékek és arányok, százalék	433
11.6	Az adatok interpretációja	435
11.7	A statisztikák ábrázolása	440
11.8	Feladatok	448
■ TIZENKETTEDIK FEJEZET	Okság	455
12.1	Az ok fogalma	456
12.2	Oksági törvények	461
12.3	Korreláció és okság	461
12.4	Mill-féle indukciós következtetési szabályok	463
12.4.1	A direkt egyezés módszere	463
12.4.2	Az inverz egyezés módszere	469
12.4.3	Az egyezés kombinált módszere	473

12.4.4 A különbség módszere	473
12.4.5 Az együttváltozás módszere	476
12.4.6 A maradék módszere	478
12.5 Az ok-okozati összefüggések típusai és az oksági összefüggésre való következtetések hibái	479
12.6 Okból okozatra és okozatról okra való következtetések	484
12.6.1 Kontrafaktuális hipotézis	485
12.6.2 Dominóhatás-érvelés	488
12.7 Feladatok	490
■ TIZENHARMADIK FEJEZET Analógiák	495
13.1 Az analógia szerkezete	495
13.2. Az analógiák használata érvelésekben	498
13.2.1 Osztályozás	498
13.2.2 Helyes eljárás megválasztása	498
13.2.3 Ismertről az ismeretlenre való következtetés	501
13.2.4 Előrejelzések	502
13.3 Az analógiák erősségének vizsgálata, kritizálási stratégiák	503
13.4 Az analógiák szerepe a magyarázatban, a megértésben és az értelmezésben	507
13.5 Hibás analogikus érvelések	509
13.5.1 Félrevezető hasonlóság	509
13.5.2 Az analógiák retorikai használata	510
13.6 Analógia és indukció, az analógiák általános értékelése	511
13.7 Feladatok	514
■ TIZENNEGYEDIK FEJEZET Kérdések és válaszok	517
14.1 A kérdések szerepe	517
14.2 A túl általános kérdés	518
14.3 Az agresszív kérdés	520
14.4 Komplex kérdés	523
14.5 Túl sokat állító kérdés	527
14.5.1 Válaszadási stratégiák	530
14.6 Mellébeszélés	534
14.6.1 A mellébeszélés arany szabályai	534
14.7 Feladatok	537
■ TIZENÖTÖDIK FEJEZET További gyakori érvelési típusok és érvelési hibák	541
15.1 Az érzelmekre apellálás esetei	543
15.1.1 Szénelomra apellálás	543
15.1.2. A fenyegetésre apellálás	544
15.1.3. A többiekre hivatkozó érvelések	546
15.1.3.1. Közvélekedésre apellálás	546
15.1.3.2. Más is ezt csinálja	548
15.1.3.2. A csoportnyomásra hivatkozás	548
15.2 A hitelességre hivatkozó érvelések	549
15.2.1. A hitelesség	549

15.2.2. Személyeskedés	550
15.2.2.1. A személy lejáratása	552
15.2.2.2. A személy elfogultságára hivatkozás	554
15.2.2.3. A személy következetlenségére hivatkozás	556
15.2.2.4. A személy inkompetenciájára hivatkozás	560
15.2.2.5. A személyeskedés pragmatikai és pszichológiai hatásai	562
15.2.2.6. Válasz a személyeskedésre	562
15.2.3. Személyeskedés	564
15.2.3.1. Rossz hivatkozás	565
15.2.3.2. Egyoldalúhivatkozás	566
15.2.3.3. A szakértő félreértelmezése	567
15.2.3.4. Elfogult szakértő	568
15.2.3.5. Azonosíthatatlan hivatkozás	570
15.2.3.6. A tekintélyre hivatkozó érvelések kritikája	570
15.3. Néhány további gyakori relevancia-hiba	572
15.3.1. Témaváltás	572
15.3.2. A tárgy figyelmen kívül hagyása	574
15.3.3. Árnyékbokszolás	574
15.3.4. Mások még rosszabbak	577
15.3.5. Felosztás-hiba – kompozíciós hiba	578
15.3.6. A következményekre hivatkozás	579
15.3.7. Körbenforgás	582
15.4. Néhány további hibás érvelés, amelyekben általában nem elegendőek a premisszák	583
15.4.1. Nem tudásra apellálás	583
15.4.2. Összehasonlítások	585
15.4.2.1. Leplezett összehasonlítás	585
15.4.2.2. Elfogult összehasonlítás	587
15.4.2.3. Az összehasonlítások logikai szerkezete	588
15.5. Feladatok	594

Negyedik rész

Függelék

■ TIZENHATODIK FEJEZET Feladatmegoldások	599
■ TIZENHETEDIK FEJEZET Irodalom	615
■ TIZENNYOLCADIK FEJEZET Név- és tárgymutató	619
■ TIZENKILENCEDIK FEJEZET Szimbólumok jegyzéke	627

Bevezetés

1.1. A könyv célja, használata

A könyv célja, hogy megismertesse az olvasót *az érvelések megértéséhez, elemzéséhez, értékeléséhez és kritikai vizsgálatához szükséges módszerekkel és eszközökkel*. Arra törekedtem, hogy elsősorban praktikus, a gyakorlatban használható, de ugyanakkor átfogó és elméletileg védhető ismereteket nyújtsak.

Az anyag magját azok a kurzusok alkotják, amelyeket a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, a Láthatatlan Kollégiumban, valamint a BKÁE Rajk, EVK és Széchenyi Szakkollégiumaiban tartottam az elmúlt tizenkét évben. Ezekhez, valamint a kollégáim által tartott hasonló kurzusokhoz készült ez az egyetemi tankönyv, és ez határozza meg a didaktikai és a tartalmi szempontokat.

Az anyagot *önállóan, egyetemi kurzusok nélkül is fel tudja dolgozni az Olvasó*, de felosztása és elrendezése igazodik *Az érvelés mestersége* című kurzusfüzérhez, amely két, egymásra épülő, de alkalmanként önállóan is induló fél-éves (30 órás) kurzusból áll:

- I. Formális logika,
- II. Informális logika, érveléstechnika,

Ennek megfelelően a könyv háromféleképpen olvasható:

- Az érveléstechnika átfogó tanulmányozásához a teljes anyag.
- A formális logikai eszközök érveléstechnikai alkalmazásához: a 4-9. fejezet.
- Az informális eszközök érveléstechnikai alkalmazásához: az 1-5. és a 10-15. fejezet.

Néha talán úgy fogja gondolni az Olvasó: „De hiszen ez nyilvánvaló! Minek ennyit foglalkozni vele?!” Gyakran érzik így a hallgatók is, ám amikor számot kell adni a tudásukról, kiderül, hogy nem is olyan egyszerű. Mi sem természetesebb, mint hogy a logika „logikus” és világos. Ám az, hogy valami világos, még nem jelenti azt, hogy tudom is, és még kevésbe foglalja magában, hogy képes vagyok *alkalmazni* is hétköznapi, bonyolult helyzetekben azt a

valamit! Ezért az eddigi tapasztalatok alapján célszerű bizonyos, gyakran problémát jelentő részletekre újból és újból visszatérni, és egyre újabb összefüggésekben elmagyarázni, megvilágítani azokat.² Mert a logikakönyvek példái szükségképpen egyszerűsítettek, részint terjedelmi okok miatt, részint pedig azért, hogy világosan láthatóvá váljék a tárgyalt probléma. Ez azonban nem szabad, hogy megtévessze az Olvasót. Az itt megtanult eszközöket életszerű helyzetekben sokkal bonyolultabb körülmények között kell alkalmazni. Ezért ahol lehet, példaként megpróbálok érvelési helyzeteket, és nem logikai példamondatokat bemutatni.

A logika készségi tárgy. A legcélszerűbb talán, ha az Olvasó úgy közelíti meg, mint a nyelvtanulást. A tudatos nyelvhasználathoz szükségesek a szabályok, meg kell tanulni őket. De egy nyelvet nem lehet a nyelvtani szabályok és a szavak bemagolásával megtanulni. Nélkülözhetetlen a gyakorlás, amelyben a készség végül is kialakul. Ezért ne tekintse az Olvasó a gyakorlatokat csupán a tankönyvjelleg szokásos velejárájának. Ugyanezen okból a szövegben előadott elemzések nem csak illusztrációk az elméleti anyaghoz, hanem egyben útmutatások az eszközök gyakorlati alkalmazásához és a gyakorlatok önálló megoldásához is, amelyekből lehetőleg minél többet teljesítsen az Olvasó.

Egy gyakorlati kézikönyv esetében örök dilemma, hogy milyen típusú és mélységű elméleti megalapozásra van szükség, és mi az, amit egyszerűen „ökölszabályokkal” el lehet intézni. Az érvelések a társas együttműködés, a problémamegoldás fontos eszközei, az emberek és a helyzetek pedig nem kezelhetők mechanikusan – a vitában részt vevők számára nélkülözhetetlen a megértés és a belátás.

Gondoljunk arra, mennyire ellenszenves tud lenni a biztosítási ügynök, amikor előveszi a betanult sémát, és emberre, helyzetre való tekintet nélkül behízélgő fogpasztamosolyával elkezd a bejáratott szöveget.

Terjedelmi korlátok miatt azonban csupán néhány elméleti elem tárgyalására szorítkozom, amelyek hozzásegítenek ahhoz a megértéshez és józan mérlegeléshez, mely nélkülözhetetlen az érveléstechnikai eszközök eredményes alkalmazásához.³ Az elméleti tudnivalók megértése ugyanis közvetlen gyakorlati haszonnal jár: ez a feltétele a gyakorlati szabályok eredményes alkalmazásának a konkrét helyzetekben.

---

² Itt olyan kérdésekről van szó, amelyek tapasztalataim szerint az átlagosnál jobb képességű egyetemistáknak szoktak valamilyen szempontból gyakran problémát okozni.

³ Természetesen lehetetlen minden tényezőt érinteni, ezek többsége elméletileg nem is tárgyalható. Hiszen a következőkben bemutatott érveléstechnikai eszközök eredményes alkalmazásához a helyzetek *általános megértésére* és *általános emberi józanságra* van szükség. E könyv tehát nem szándékozik, és nem is tud olyan univerzális szabályokat adni a meggyőzésre, mint a *Hogyan javítsd a porszivót* jellegű „csináld magad” kötetek.

A praktikus tanácsokra a margó melletti függőleges vonal hívja fel a figyelmet. (Ezek a fentiek szerint kellő körültekintéssel, és nem mechanikusan alkalmazandók.) **Kövér szedés** jelzi a kulcskifejezéseket abban a szöveggörnyezetben, ahol azok meghatározó értelmezése található. A kisebb betűvel szedett behúzott részek tartalmazzák a főszöveghez tartozó példákat, illusztrációkat (ritkábban aleseteket) és azok elemzését. A feladatok közül *-gal jeleltük azokat, amelyeknek a megoldásai a könyv végén megtalálhatók.

1.2 Elméleti keretek: pragmatika és logika

Ez a kiadvány tehát nem argumentáció-elméleti monográfia, hanem *érvelés-technikai kézikönyv*, (analógiával élve: nem nyelvelméleti munka, hanem gyakorlati nyelvtankönyv), mely nem az érvelések elméletéről, hanem magukról az érvelésekről szól. Ennek ellenére legalább röviden szót kell ejteni az elméleti háttérről, amelynek keretei között az érveléseket tárgyaljuk.⁴

Legelőször is ki kell emelni, hogy az **érvelés** kifejezés kétértelmű! *Egyrészt állítások strukturált együttesét jelenti* – azaz összetartozó premisszákat és konklúziókat –, amelyek közül a premisszák indoklást szolgáltatnak a *konklúzióhoz (argument)*. *Másrészt jelöli az érvelési tevékenységet*, melynek során létrehozunk ezeket a premissza-konklúzió szerkezeteket (*argumentation*). Másképpen fogalmazva: érvelésnek nevezünk egyfajta tevékenységet⁵ és annak eredményét, a premissza-konklúzió szerkezeteket is.⁶

Az argumentációelmélet az érvelések szerepével, elemzésével és értékelésével foglalkozik. Az érveléseknek (tevékenység és eredmény) jelenleg nincs általánosan elfogadott, egységes és átfogó elmélete. Vannak kiforrott és általánosan elfogadott elméletek bizonyos részterületekre, például a klasszikus elsőrendű logikára, és ugyanakkor vannak rivális általános argumentációelméletek. Az általános argumentációelméleti megközelítések közül negyet feltétlenül érdemes megemlíteni.⁷

Perelman és Olbrechts-Tyteca (1971) retorikai megközelítése számára az érvelések elsősorban a nyilvános meggyőzés eszközei. Az érvelések jelenségét – mint bármely más jelenséget – meg kell figyelni, ahogyan az a jogi, politikai és egyéb társadalmi gyakorlatban előfordul, és le kell írni egy érvelés-elméletben. Ebben a deskriptív-fenomenológiai megközelítésben jó érvelés-

⁴ Ezt már maga a tárgy is megköveteli. A későbbiek során többször felmerül ugyanis, hogy az érvelések megértésének és kritikájának fontos feltétele a ki nem mondott előfeltevések és előzetes értelmezések tisztázása. Az elméleti keret jelenti az érvelések vizsgálata során alkalmazott előfeltevéseket és előzetes értelmezéseket.

⁵ A tevékenység egyrészt a gondolati munkából, másrészt a nyelvi megformálásból áll.

⁶ A továbbiakban a kontextusból derül ki, hogy az „érvelés” a tevékenységet, a premissza-konklúzió szerkezetet, vagy mindkettőt jelöli. Ahol félreértés veszélye merül fel, ott zárójelben jelzem, hogy melyik értelemben használom a fogalmat.

⁷ Az argumentációelméletek részletes áttekintését adja van Eemeren és mtsi (1996).

nek az számít, ami eredményes annak a közönségnek a meggyőzésében, amelynek szánták. Az érvelés jósága tehát a közlőtől és a befogadótól függ.⁸

Toulmin (1958) ismeretelméleti szempontból tekint az érvelésekre, mint az állítások bizonyításának, igazolásának eszközeire. A bizonyítás mintája számára nem a matematikai bizonyítás, hanem például a bíróság előtt lefolytatott bizonyítási eljárás, amelyben a bizonyításnak ki kell állnia a másik fél kritikáját is. A bizonyítás során a bizonyítandó állítás (pl. „A vádlott bűnös az ellene felhozott vádpontban.”) elfogadhatósága, igazoltsága a kérdés. A bizonyításnak vannak általános szabályai, és vannak a témától függő speciális szabályok. Az általános eljárási szabályok például egyaránt érvényesek a polgári és a büntető ügyekben, de más bizonyítékok használhatók és más normái vannak a bizonyításnak büntető ügyekben, mint polgári peres ügyekben. E jogi analógia alapján a bizonyítást, közelebbről az érvelést (tevékenység) Toulmin olyan folyamatnak tekinti, amelyet eljárási szabályok jellemeznek. A jó érveléseknek (tevékenység) általános, az adott területtől független, valamint speciális, az adott diszciplínában kialakított módszerektől függő (ún. területfüggő) eljárási szabályoknak kell megfelelniük. Jó az érvelés (eredmény) és elfogadható a bizonyítandó állítás, ha a bizonyító érvelés (tevékenység) során a szabályokat betartották, és az adatok megfelelően támasztják alá az állítást (*warrant*). Az előbbit Toulmin modellje általánosan meghatározza, de az utóbbi eldöntése az adott tématerület módszertanától és meglevő ismereteitől függ.⁹

A harmadik az informális logikai megközelítés.¹⁰ Az elnevezés meglehetősen szerencsétlen. Kifejezi ugyan e terület – számos ponton jogosult – elvi-módszertani elhatárolódását a formális logikától, de azt a téves látszatot kelti, mintha ez a formális logikától különböző területre vonatkozó diszciplína lenne. Holott az informális logika az érvelésekkel (eredmény) foglalkozik, így azokkal az érvelésekkel is, amelyekre van kidolgozott és sikeres formális logikai elmélet. Vagyis az informális logikai megközelítés alapján íródott tankönyvek általában tartalmazznak a formális eszközökkel tárgyalható érvelésekre vonatkozó fejezetet. Az informális logika felhasználja a formális logika eredményeit, de más szempontból és más módszertan alapján közelít az érvelésekhez, mint a formális vagy más néven szimbolikus logika. Természetes nyelvi (empirikusan vizsgálható) érvelésekkel foglalkozik, szemben a formális logika tárgyát képező absztrakt formulákkal, hangsúlyozza a kontextus szerepét, amelyet a szimbolikus logikai formalizáció figyelmen kívül hagy, és az érvelések értékelésében megenged az érvényességnél és a helytállóságnál gyengébb, a hétköznapi érvelésekhez közelebb álló kritériumokat

⁸ E hagyomány megalapítója Arisztotelész, aki a *Retorikában* tárgyalja az érveléseket retorikai keretben is.

⁹ Nem az egyetlen lehetséges értelmezése Toulminnak (1958) az általam adott ismeretelméleti interpretáció, de ez teremtett önálló ismeretelméleti orientációjú argumentációelméleti hagyományt, amely a racionalitás és az episztemológia normáinak vizsgálatával kapcsolja egybe az érvelések elemzését. (Az ismeretelméleti megközelítés is eredeztethető Arisztotelésztől.)

¹⁰ Például Walton (1989), Copi (1986) I., és II. rész, Hurley (1988) 1–3., 9. fejezet.

is. De mind a kettő logika, azaz az érveléseket állítások olyan strukturált egységének tekinti, amelyekben az állítások egyik csoportja – a premisszák – indoklást, alátámasztást szolgáltat a másik csoport, a konklúzió(k) számára, és ezeknek az érveléseknek a *szerkezetét*, az állítások közötti belső összefüggéseket vizsgálja. (Ezért talán célszerűbb lenne egyszerűen logikainak nevezni ezt az argumentációelméleti megközelítést.) Az érvelés jósága, azaz erőssége attól függ, hogy a premisszák mennyiben támasztják alá a konklúziót, és az erősség szempontjából az érvelések egy skálán helyezhetők el. A legerősebb szélső értéket a formális logikai értelemben jó, azaz érvényes érvelések jelentik, melyekben a premisszák igazsága szükségszerűen maga után vonja a konklúzió igazságát. A skála másik végén azok az érvelések találhatók, amelyekben a premisszák semmiféle alátámasztást nem adnak a konklúzióhoz, vagyis a premisszák irrelevánsak a konklúzió bizonyítása szempontjából. A kettő között folytonos sokaságot alkotnak a különböző erősségű érvelések.

A van Eemeren és Grootendorst (1984) által kidolgozott negyedik argumentációelméleti megközelítés a *kritikai viták pragmatikai* leírása.¹¹ Számukra az argumentáció a verbális kommunikáció egyik formája, egy fajta diskurzus, melynek célja a véleménykülönbségek feloldása. Az érvelő diskurzust a résztvevők által végrehajtott beszédaktusok pragmatikája jellemzi, és aszerint minősíthető, hogy a kritikai vitákra jellemző (normatív) pragmatikai szabályokat mennyiben tartották be. (Mindezeket részletesen a 3. fejezetben tárgyalom.) A kritikai vitákat meghatározó pragmatikai szabályok pedig a diskurzus céljából származtathatók: a vitában így és így kell eljárni ahhoz, hogy a véleménykülönbségek feloldásában eredményesek legyünk.

Az érvelések itt következő tárgyalása a pragmatikai és a logikai megközelítéssel alapul. A pragmatikai elmélet lehetővé teszi az érvelési tevékenység, a vitaszituációk és az alapvető érvelési helyzetek megértését, a kontextus figyelembevételét, az érvelési tevékenység árnyalt minősítését, bizonyos érvelési hibák értelmezését, valamint olyan jelenségek megértését, mint a célzás, az utalás és a pragmatikai következmény. Azzal azonban nem értek egyet, hogy a vita célja és így eredményességének mércéje a véleménykülönbségek feloldása lenne. Nem lenne bölcs dolog továbbá figyelmen kívül hagyni a logikai elemzés adta lehetőségeket. Ezért az érvelési tevékenység eredményének vizsgálatára továbbra is felhasználok a logikai megközelítés által kínált eszközöket. Ugyanakkor a logikai elemzés önmagában nyilvánvalóan nem elegendő, mert dekontextualizált érvelésekkel foglalkozik, és ezért nem képes figyelembe venni azt a társadalmi gyakorlatot, amelyben az érveléseket *használják*.

A fenti értelmezés szerint az argumentációelmélet az érvelések szerepével, elemzésével és értékelésével foglalkozik. Különösen fontos az utolsó

---

¹¹ Éppen a dőlttel kiemelt tényezők miatt nevezik ezt az argumentáció pragma-dialektikai elméletének.

probléma, nevezetesen, hogy mikor tekinthető jónak egy érvelés. Ehhez viszont nyilván tisztázni kell, milyen szempontból értelmezzük az érvelés jó-ságát. Az érvelések értékeléséhez az érvelések *céljából*, *használati körülményeiből*, azaz pragmatikájából indulok ki, megvizsgálva azokat a vitaszituációkat, amelyekben előfordulnak. A vitákat jellemző normatív pragmatikai szabályok mellett azonban a logikai strukturális elemzés is segít abban, hogy felismerjük, melyek azok az érvelések, amelyek elősegítik a vita céljának elérését, és melyek azok, amelyek nem – vagyis melyek a jó és melyek a rossz érvelések.

Ez a tárgyalási mód nem előzmény nélküli. Már Toulmin (1958) hangsúlyozza a kontextus, valamint a vitatkozási eljárás szerepét, és a jobb informális logikai munkák is figyelembe veszik azokat a vitahelyzeteket, amelyekben az érvelések megjelennek.¹² E munka annyiban tekinthető ezek továbbfejlesztésének, hogy a logikai strukturális elemzést szisztematikusan funkcionális-pragmatikai elemzésbe ágyazom. Az érvelések célját megérteni és magukat az érveléseket rekonstruálni az érvelési tevékenységből, a kritikai vita pragmatikájából lehet, és ennek alapján lehet értékelésük kritériumait – legyenek ezek pragmatikai szabályok vagy strukturális logikai kritériumok – értelmezni és kialakítani. Ugyanakkor az érvelések logikai-strukturális elemzése a pragmatikai leírás finomításához és további pragmatikai követelmények megfogalmazásához segít hozzá.

---

¹² Pl. Walton (1989).